

dikçe te'vile başvurulmamalı, akla aykırı görünen zâhirî anlamları terkedilip gerçek mânaları ilâhî ilme havale edilmelidir. Konuyla ilgili hadislerle gelince bunların bir kısmı sahih değildir, bir kısmı ile de mecazi mânalar kastedilmiştir (Ammâr Tâlibî, II, 291-292, 296-310).

Kazâ ve kader yaratılmışlarla ilâhî sıfatlar arasındaki irtibattan ibarettir. İnsana hayrî şerden ayırma gücü verilmişse de kader herkesi levh-i mahfûzda yazılan akıbetine sevkeder. Kişi fiilinin kâsibi ise de fâilî değildir; çünkü kesb de dahil olmak üzere insana ait fiillerin bütün unsurları Allah tarafından yaratılır. Fiil genel vasfı itibarıyla Allah'a, özel vasfı itibarıyla insana nisbet edilir ve beşerî sorumluluk bu özel vasfı sebebiyle doğar. Kaderi ispat edip bu konudaki tereddütleri gidermek amacıyla tartışmaya girişmekte dinî bakımdan bir sakınca yoktur, bunun aksini belirten rivayetler sahih değildir (a.g.e., II, 186-190). Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, Eş'arîler içinde Cebriyye ile benzer görüşü paylaşanlardan birinin İbnü'l-Arabî olduğunu kaydetmiş, Ammâr Tâlibî ise İbnü'l-Arabî'nin cebir görüşünü benimsemediğini kanıtlamaya çalışmıştır.

Nübüvveti inkâr etmek Allah'ı gerektiği gibi bilmemek ve O'na inanmamaktan kaynaklanır. Çünkü Allah'a inanan kimse O'nun peygamber göndereceğinden ve insanlığın sahip olduğu üstün değerlerin geçmişte gönderilen peygamberlerce öğretildiğinden şüphe etmez. İnsanlığın sahip bulunduğu bilgi birikiminin büyük ekseriyetini başka bir kaynağa dayandırmak mümkün olmadığına göre bu bilgileri öğreten Allah'tır, aradaki vasıta da nübüvvet müessesesidir. İnsanların elinde mevcut olan ilâhî kitaplar bunun açık bir delilidir. Aklın yeterliliğini öne sürerek peygamberliği inkâr edenlerin delilleri geçersizdir; zira temyiz gücüne ve bilgi üretme kabiliyetine rağmen aklın her şeyi bilmesi imkânsızdır. Filozofların hukuk ve ahlâka ilişkin bilgilerinin aslı peygamberlere aittir (a.g.e., II, 231-252). İbnü'l-Arabî'nin kelâmî görüşleri Ammâr Tâlibî tarafından *Ârâ'ü Ebî Bekir b. el-'Arabî el-ke'lâmîyye* adlı eserde incelenmiştir.

İbnü'l-Arabî, Hz. Peygamber'e atfedilen bazı rivayetleri metin açısından eleştirip sahih olmadığına hükmetmiş, özellikle haberî sıfatlara ve kadere dair bazı nakillerin hadis olamayacağını söylemiş, ihtiyarî fiiller konusunda cebir görüşüne yaklaşmış, tarih boyunca toplumların sahip bulunduğu bilgilerle kaydettiği geliş-

melerin nübüvvetin ürünü olduğuna dikkat çekmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkkâmü'l-Şur'ân*, I, 29-30; a.mlf., *Ķânûnû't-te'vîl* (nşr. Muhammed es-Süleymânî), Beyrut 1990, s. 125-126, 358-360; Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1358/1939, III, 85; Ammâr Tâlibî, *Ârâ'ü Ebî Bekir b. el-'Arabî el-ke'lâmîyye*, Cezayir, ts. (eş-Şirketü'l-vataniyye), I, 142, 205-208; II, 14-23, 31-32, 43, 51-57, 160-167, 176-177, 186-190, 231-252, 291-292, 296-310.

RAMAZAN BİÇER

Hadis İlmindeki Yeri. Hadisle de ilgilenen ve bu konuda önemli eserler veren İbnü'l-Arabî'ye göre sünnetin kaynağı vahiydir (vahy-i gayr-i metlûv). Ona göre Hz. Peygamber'in, evli bir kadınla zina eden bir şahsı cezalandırırken Allah'ın kitabı ile hükmedeceğini söyleyerek ona yüz değnek vurdurması yanında Kur'an-ı Kerim'de bulunmadığı halde sürgün cezası vermesi (Buhârî, "İ'tişâm", 2; Müslim, "Hudûd", 25) sünnetin vahiy kaynaklı olduğunun delilidir. Ancak Hz. Resûl-i Ekrem'e yalan isnadını önlemek için her konuda senedi sahih hadisler esas alınmalıdır. İmam Mâlik'in *el-Muvaţta'*, Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şahîh*'leri, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen*'leri esas alınması gereken hadis kitaplarıdır. İbnü'l-Arabî diğer hadis kitaplarını da zaman zaman kullanmış, zayıf hadisi illetini açıklamak amacıyla eserlerine almış, bir hadisin senedinde veya metninde bulunan kusurlar dolayısıyla zayıf olduğunu belirtmiştir. Kur'an tefsirinde de öncelikle hadislerle başvurulması gerektiğini belirten İbnü'l-Arabî *Ahkkâmü'l-Şur'ân* adlı tefsirinde İmam Mâlik'in *el-Muvaţta'*, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i, *Kütüb-i Sitte*, Dârekutnî ve Beyhakî'nin *Sünen*'leri gibi temel hadis kaynaklarından faydalanmış, âyetler tefsir edilirken İsrâiliyyat'tan sakınılması gerektiğini söylemiştir. Haber-i vâhidle ilgili müstakil bir eser yazdığı kaydedilen İbnü'l-Arabî (Saïd A'râb, s. 142), sahih olmak şartıyla haber-i vâhidin dinî ve dünyevî bütün konularda delil olabileceği, bu hususta sahâbenin icmâi bulunduğu ve haber-i vâhidle amel etmeyi bid'at fırkalarının reddettiği görüşündedir.

İbnü'l-Arabî, İmam Mâlik'in *el-Muvaţta'*ını *Kitâbü'l-Ķabes fî şerhi Muvaţta'i Mâlik b. Enes*, Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şahîh*'lerini *Kitâbü'n-Neyyireyn fî şerhi's-Şahîhayn* (*Şerhu's-Şahîhayn* diye de anılan bu eseri daha sonra ihtisar etmiştir), Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-*

şahîh'ini *'Ârizatü'l-aḥvezi fî şerhi't-Tirmizî* adlı eserleriyle şerhetmiş, bu çalışmaları sırasında "keşf ve îzâh", "tafsîl", "istilhâk", "fer'", "tahkîk", "tekmi-le", "terkîb", "nükte", "tefrî'", "tenbîh" gibi daha sonraki şerhlerde pek rastlanmayan başlıklar kullanmıştır. Râviler hakkında bilgi vermiş, bazı garîb kelimeleri açıklamış, fikhî hükümleri belirtmiş ve birbirine zıt gibi görünen bazı hadislerde çelişki bulunmadığını göstermiştir. Müellif tercihlerinde Mâlikî mezhebinin görüşlerini esas almış, diğer mezheplerin görüşlerini tartışmış, zaman zaman kendi tercihini de belirtmiştir. İbnü'l-Arabî, Zâhirî mezhebine mensup bazı kimsele-
rin *el-Muvaţta'*a yönelik tenkitlerini cevaplandırmak amacıyla *Kitâbü'l-Mesâlik ilâ Muvaţta'i Mâlik*'i yazmış, sahih olduğu halde sahih hadisleri derleyen kitaplarda yer almayan rivayetleri bir araya getirmek amacıyla da *Şarîhu's-şahîh* adlı eserini kaleme almıştır.

İbnü'l-Arabî'nin bazı garîb rivayetleri sebebiyle tenkit edildiği söylenmektedir (Kâdî İyâz, s. 68). Zehebî ise onun hâfız seviyesinde bir hadis otoritesi olduğunu belirtmiştir, İbn Hacer el-Askalânî'nin İbnü'l-Arabî'yi zayıf olarak nitelediği şekilde James Robson'un verdiği bilgi (*El²* [İng.], III, 707) yanlış anlamaktan kaynaklanmıştır. Zira İbn Hacer'in zayıf olarak nitelediği Muhammed b. Abdullah el-Meâfirî, Dârekutnî'nin kendisinden rivayette bulunduğu başka bir kişidir (İbn Hacer, V, 234). İbnü'l-Arabî'nin hadislerin sıhhati ve râvilerin güvenilirliği hususunda verdiği bilgiler onun hadis ilimlerini iyi bilen bir muhaddis olduğunu göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "İ'tişâm", 2; Müslim, "Hudûd", 25; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkkâmü'l-Şur'ân*, II, 579, 586, 816; III, 1584; IV, 1714-1715; a.mlf., *el-'Avâşim*, Beyrut 1985, s. 190; a.mlf., *'Ârizatü'l-aḥvezi*, Kahire 1350-52, I, 6, 28, 261; III, 245; VI, 4, 51, 78; VIII, 265; XII, 265; a.mlf., *Ķânûnû't-te'vîl* (nşr. Muhammed es-Süleymânî), Beyrut 1990, s. 366; a.mlf., *Kitâbü'l-Ķabes fî şerhi Muvaţta'i Mâlik b. Enes* (nşr. Muhammed Abdullah Vülid Kerîm), Beyrut 1992, I, 75-85; Kâdî İyâz, *el-Ķunye* (nşr. Mâhir Züheyr Cerrâr), Beyrut 1402/1982, s. 68; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, XX, 197-203; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1294-1298; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 234; Saïd A'râb, *Ma'a'l-Ķâdî Ebî Bekir b. el-'Arabî*, Beyrut 1407/1987, s. 135-143; Mustafa İbrâhim el-Meşînî, *İbnü'l-'Arabî el-Mâlikî el-İşbili ve tefsiruhü Ahkkâmü'l-Şur'ân*, Beyrut 1411/1991, s. 67, 109-123, 270-273; Ammâr Tâlibî, *Ârâ'ü Ebî Bekir b. el-'Arabî el-ke'lâmîyye*, Cezayir, ts. (eş-Şirketü'l-vataniyye), I, 71, 262; II, 190; J. Robson, "İbn al-'Arabî", *EP²* (İng.), III, 707; İsmail L. Çakan, "el-Câmiu's-sahîh", *DİA*, VII, 131.

AHMET YÜCEL